

## «СЛОВО ПРО ЗАКОН І БЛАГОДАТЬ ІЛАРІОНА»: СПІВВІДНОШЕННЯ ЗАКОНУ ТА ІСТИНИ.

**Актуальність дослідження:** У наш час, коли люди починають відрікатись від свого минулого, саме дослідження історичних документів, трактатів та інших джерел дає змогу нам не робити ті ж помилки які робили наші предки на державному рівні. **Метою нашого дослідження** є узагальнення знань про історично-політичний трактат «Слово про закон і благодать Іларіона» та розкриття його сутності не лише в літературному розумінні.

**Об'єктом дослідження** є безпосередньо текст історично-політичного трактату «Слово про закон і благодать Іларіона».

**Предметом дослідження** є наукові доробки істориків та політологів щодо даного трактату.

**Стан дослідження:** Оскільки «Слово про закон і благодать» вважають не лише історичною а й культурною пам'яткою, тому і досліджували його в різних наукових сферах. О. Горський, який першим провів наукове дослідження пам'ятки (1844), припустив, що автором є Іларіон, і це досі не викликає заперечень. Також «Слово» досліджували зокрема, А. М. Вальчук, І. Данилевський, І. М. Жданов, А. М. Молдован, А. Н. Насонов, Н. Н. Никитенко, Н. Н. Розов, Ю. Сватко, О. Сирцова, В. Н. Топоров, Г. П. Федотов та ін.

Одним з центрів книжності, політичної і філософської думки на Русі став Києво-Печерський монастир, де діяли «Ярославові книжники». Прагнучи до зміцнення незалежності Русі від Візантії, Ярослав Мудрий без відома Константинопольського патріарха собором російських єпископів затвердив митрополитом «всея Русі» єпископа Іларіона з Києво-Печерського монастиря. Літописець Нестор у «Повісті временних літ», зафіксувавши цю знаменну подію 1051 р., подав лаконічну характеристику першого київського митрополита: «Іларіон муж благ, книжний і постник». Саме йому належить перший на Русі релігійно-політичний трактат **«Слово про Закон і Благодать»**. На початку твору Іларіон викладає своє тлумачення закону, благодаті й істини. **«Закон**, через Мойсея даний» — символ Старого Заповіту, іудаїзму. Він суворо регламентує життя іудеїв і в його поняття вкладено зміст вузьконаціональної правової норми, її зміст змінюється в Новому Заповіті. Новозавітний закон Іларіон трактує як засіб подолання пороків людей, прилучення до «благодаті й істини». Ним людство рятується від ворожнечі і взаємознищення, воно як «сосуд поганий», омивається «начебто водою, законом», щоб умістити «молоко благодаті». Отже, у Іларіона законопослушність, моральність поведінки — шлях пізнання **благодаті й істини** — християнства, Ісуса Христа. Той, хто живе відповідно до християнських норм Нового Заповіту, уже не потребує закону, адже позбувся пороків і моральна досконалість дозволяє йому вільно реалізувати свою волю. Таким чином, закон і благодать розрізняються як за метою, змістом, так і за дією в часі. У Іларіона закон — предтеча, умова благодаті й істини, істинного християнства. Приймавши християнство, як вважав Іларіон, народи перейшли від рабства до свободи, заміни закону тобто іудаїзму, благодаттю й істиною - християнством. Іудаїзм — релігія лише іудеїв. Християнство ж покликано служити всім народам. «Слово про Закон і Благодать» утверджує ідею **рівноправності всіх народів**: «Віра благодатна на всі народи поширилася і до нашого народу руського дійшла». Час богообраності одного народу (іудеїв) пройшов, тепер, народи «малі і великі славлять Бога». Прийняття Руссю християнства, на думку Іларіона, поклало кінець «ідольському мороку», «служінню бісам», тобто язичництву. **Руський народ** став врівні з іншими християнськими народами як **рівноправний** і не має потреби ні в чийй опіці, у т.ч. Візантії. Руська земля — могутня держава, У наступній частині «Слова» Іларіон славить **великого князя Володимира** — хрестителя Русі. Усі країни, міста і люди шанують і славлять своїх учителів. «Похвалимо ж і ми...нашого вчителя і наставника, великого...Володимира, онука Стародавнього Ігоря, сина ж славного Святослава...» У трактаті стверджується **законність влади великого князя, шляхетність його походження** — «славний від славних народився, шляхетний від шляхетних». Він названий

«самодержцем землі своєї». Очевидно, що автор «Слова» виступає за легітимність, моральність великокнязівської влади, її династичний характер, централізм управління в державі. Похрестивши Русь, Володимир здійснив, на думку Іларіона, «подвиг благовір'я». У «Слові» виділяються такі благі його наслідки: по-перше, великий князь повелів «бути усім християнами — незнатним і знатним, рабам і вільним, юним і старим, боярам і простолюдином, багатим і бідним». Таким чином, стверджується **християнська рівність людей**. По-друге, «не було ні одного, хто став би проти його повеління», — пише автор. Очевидно, для Іларіона були важливими **єдність «благовір'я» із владою**, її силою. Адже «хто не по добрій волі хрестився», то через страх. Князь домігся, на думку Іларіона, разючих змін: покінчив з язичництвом, позбавив підданих «ідольського обману», вони зажили у вірі. **Єдиновладдя з погляду давньоруського мислителя служить опорою християнській вірі**, що, у свою чергу, нерозлучна з єдиновладдям. Вирішуючи гостре для Середньовіччя **питання про пріоритет влади в державі**, автор «Слова» порівнює великого князя з римським імператором Костянтином, який на Нікейському соборі оформив союз між імператорською владою і церквою. І Володимир шанував служителів Господа, часто радився з «бать-ками-єпископами», як серед людей, що тільки-но прийняли віру, закон установлювати. Джерело верховної влади в державі мислитель бачить у божественній волі, називає Володимира «причастником Божественного царства». Іларіон — **за союз, співпрацю світської і духовної влади**. Він — прихильник їх **спільної законотворчості**, «симфонії» влади. Вирішуючи питання про пріоритет влади в державі **на користь «самодержця» у союзі з церквою**, Іларіон дає відповіді і на інші, не менш актуальні політичні питання. На його думку, великий київський **князь відповідальний і перед Богом, і перед людьми**. Він зобов'язаний відповідати перед Богом «за працю пастви людій його», забезпечувати мир у державі («ратні прожени, мир утверди, країну приборкай») і хороше управління («глади — угобзі, бояре умудри, гради розсели»). Рядки «Слова» звучать тут як головні пункти **політичної програми** для київських князів. За Іларіоном, Володимир — зразок для київських князів. Він — «честен муж», «в правду одягнений, міцністю препоясан, в істину взутий, розумом увінчаний і милосердям, як гривнею і золотою прикрасою красується». Іншими словами, розум і сила, управління «по правді», тобто за законом, милосердя і справедливість до підданих — **необхідні якості верховної влади**. У «Слові» неодноразово підкреслюється: князь був славний численними милостями, разючою щедрістю для бідних і сиріт, хворих і боржників, вдів і усіх, хто потребував допомоги. Такий акцент на **соціальному** аспекті влади був притаманний Ярославовим книжникам. У завершальній частині «Слова про Закон і Благодать» знову підкреслюється божественне походження самодержавної влади, тому що спадкоємця Володимира Великого — Ярослава Мудрого «Господь зробив спадкоємцем твого володіння». Для Іларіона, очевидно, важливе утвердження не стільки божественної природи влади взагалі, скільки **релігійне обґрунтування її легітимності** як блага для Русі. Отже, за богословською риторикою в «Слові» ясно проступає оптимізм автора, його глибока віра в майбутнє своєї держави, народу. Політичний трактат висвітлював надзвичайно важливі й актуальні для Київської держави і середньовічної Європи політико-юридичні проблеми: **законність походження верховної влади, єдиновладдя «самодержців», їх відповідальності за управління країною, їх політичні і моральні якості, союз — «симфонію» світської і духовної влади, роль закону й ін.** Міжнародний авторитет держави поставлений у пряму залежність від особистості, діяльності великого князя.

#### Список використаних джерел:

1. Розов Н.Н. Иларион. В кн.: *Словарь книжников и книжности Древней Руси*, вып. 1. Л., 1987
2. Подскальски Г. *Христианство и богословская литература в Киевской Руси (988—1237 гг.)*. СПб., 1996

3. Мюллер Л. Киевский митрополит Иларион: Жизнь и творчество. В кн.: Мюллер Л. Историко-культурные исследования. М., 2000 ([http://www.golubinski.ru/ecclesia/ilarion/muller\\_ilarion.htm](http://www.golubinski.ru/ecclesia/ilarion/muller_ilarion.htm))
4. Темчин С. «Слово о законе и благодати» киевского митрополита Илариона и раннехристианская полемика. В кн.: Ruthenica, т. 7. К., 2008
5. Шляхтун П.П. Політологія (теорія та історія політичної науки): навчальний посібник / м.Київ «Либідь»/2005
6. Гончарук – Чолач Т., Джугла Н. Особливості української ментальності як основа національної самоідентифікації. / Т. Гончарук – Чолач , Н. Джугла / [Електронний ресурс] – Режим доступу : [http://library.tneu.edu.ua/images/stories/praci\\_vukladachiv](http://library.tneu.edu.ua/images/stories/praci_vukladachiv)
7. Гурик М. І., Гончарук Т. В., Шумка М. Л. Філософські проблеми державного управління. Навч. посібник. Тернопіль. – Економічна думка, 2010. – 126 с.